

Старогръцка литература

2020/2021 (НФ, 3-ти сем.)

Легенди за преобладаващата поезия Свидетелства

(Втора допълнителна лекция)

I.

Боговете като създатели на поезията и музиката

Изобретяването на поезията и музиката традиционно се е приписвало на божества – и преди всичко на Аполон и Музите. Същевременно те се смятат за вдъхновители и на всеки отделен поет: и в този смисъл също са създатели на изкуството.

Хезиод. „Теогония“, 93-98:

„...ето такъв е на музите светият дар за човека.
Тъй като музите, още и бог Аполон далнометен,
правят да има певци, китаристи сред смъртните хора
(както от Зевс са царете) и този щастлив е, когото
музите любяат; текат от устата му сладостни звуци“ (Ст. Недялкова, 1988)

[Омир]. „Химн към Хермес“, 43-512

„Там я обърна по гръб и с длетото от хладно желязо
в миг изкоруби планинската гостинка – бързо и сръчно.
Тънки стъбла от тръстика, отрязани точно по мярка,
той прикрепи към гръба ѝ през пъстрата здрава черупка;
кожа говежда опъна отгоре – направи го вещо;
сложи извити рога и напречно ги свърза със ремък;
седем пък струни съзвучни от овчи черва там опъна.
Ето – сега бе готова играчката, силно желана.
Взе я и плектър прокара по струните. Щом ги докосна,
те проехтяха могъщо. А богът, без много да мисли,
взе да подпява във ритъм – така, както правят момците,
сипейки смели шеги, щом сберат се на пищна гощавка.
Скри във свещена люлка дълбания форминкс, а после
бърже изскочи навън от уханния дом (43-64).
После посегна наляво. Със плектъра струни удари.
Само ги беше докоснал – те екнаха мощно. Засмя се
Феб Аполон. На сърце му допаднаха чудните звуци.
Слушаше божия песен! Обзеха го сладки копнежи.
Свирейки прелестно с лира, на Мая синът вече смело
вляво от Феб се възправи и дръпна звънливите струни.

Горди, възторжени звуци отекнаха вред по земята.
А в песента си разказа той как е родена Земята,
как – боговете безсмъртни, как жребия взел си е всеки (419-428).
Тъй е, защото той връчи китарата своя звънлива
на далнометния бог, който, стиснал я, вещо засвири.
Ала пък сам изнамери си ново изкуство и ловкост –
меденозвучния глас на сирингата Хермес създаде“ (509-512) (Р. Константинова,
1988)

Диодор Сицилийски V, 73-75:

„На музите било дадено от баща им да открият писмеността и съставянето на епическите стихове, което се нарича поетическо изкуство (поетика, *poietike*).

Аполон пък го обявяват за откривател на китарата и на свързаната с нея музика; той е разкрил и лекарската наука, която се осъществява чрез гадателското изкуство. За Хермес се казва, че е изобретил лирата от костенурка; това е станало след състезанието на Аполон с Марсий, за което се разказва, че след като Аполон победил и наложил прекомерно наказание на победения, съжалил за това, скъсал струните на китарата и известно време се въздържал от музика.“

Хораций. „Оди“ IV, 6

„Феб дара ми вдъхна, Феб ме научи
как да пея и ме поет нарече...“ (Г. Батаклиев, 1992)

Плутарх. „За музиката“, 14:

„На нас не ни е предадено някой човек да е откривател на музикалните блага: но това е украсеният с всички добродетели бог Аполон. Защото авлосът не е откритие на Марсий, или на Олимп или Ягнис, както някои мислят, а само китарата да е на Аполон: но този бог е откривател и на авлетиката, и на китаристиката.“

II.

Първите музиканти и поети сред хората

Още в класическата епоха и впоследствие през цялата античност се е смятало, че много от първите певци и музиканти са били траки или фригийци

Пароска хроника, 10-29:

„Откакто фригиецът Ягнис пръв откри авлосите във фригийския град Келена и пръв изсвири хармонията, наричана „по фригийски“, както и други номи в чест на Майката, Дионис, Пан, са 1242 г. [1506 пр. Хр.], а в Атина царуваше Ерихтоний.

Откакто Орфей, син на Еагър и Калиопа, изложи своята поезия и се случи грабването на Кора, търсенето на Деметра и неговото слизване в Хадес и радостта на онези, които приеха плода, са 1135 г. [1399 пр. Хр.], а в Атина царуваше Ерехтей.

Страбон X, 17, 3:

„От песента, ритъма и инструментите за цялата музика се прие, че е тракийска и азиатска. Това е видно от местата, по които са били почитани музите. Защото Пиерия, Олимп, Пимпла и Лейбетра в древността са били тракийски места и планини, а сега те

са на македонците. И Хеликон беше посветен на музите от траките, които обитаваха Беотия; това са същите, които осветиха пещерата на лейбетрийските нимфи. Тези, които разработиха древната музика, се наричаха траки – Орфей, Музей и Тамирис, и името на Евмолп също е оттам. Оттам са и онези, които посветиха цяла Азия на Дионис чак до Индия... “

III.

Сведения за отделните поети

1.

Орфей

Най-ранни споменавания: Алкей (fr. 80) и Ивик (fr. 10A)

Легендата за него: Диодор Сицилийски (IV, 25, 1-4), Вергилий („Георгики“ IV, 452-529), Овидий („Метаморфози“ X-XI), Аполодор (I,3,2), Павзаний (X, 29-30) и Конон (във Фотий. „Библиотека“ 186, 45)

За живота и дейността му:

- трак от Либетра; син на Еагър (или Аполон) и Калиопа (или Клио); живял в Пимплея, недалеч от град Дион; царувал в Пиерия над бистонидите

(Платон. „Пирът“ 179d; Алкидамонт. „Реч на Одисей“, 24; Пароска хроника (Jacoby II, 239); Аполоний Род. I,23; Ератостен в Хигин. „De astr.“ II,7; Цицерон. De nat. deorum III, 45; Диодор Сиц. III,65,6 и IV,25,1-4; Страбон VII,18, X,17,3 и XVI,2,39; Конон, 1 и 45; Аполодор I,3,2-3; Лукиан. De astr., 10; Павзаний IX,30; Диог. Лаерт. „Въведение“; Евсевий. Праер. ev. I,6; Ант. Пал. VII,9-10; сх. към Пиндар, IV Пит. 313; Ант. Пал. VII, 9; Ват. митогр. I,75; сх. Хезиод. „Дела и дни“, 1; „Суда“; Евстатий. „Схолии към Илиада“ XI,442; Цец. „История“ XII, 305-315)

- забележителен поет и музикант; един от създателите на лирата (китарата, форминкса); привличал с музиката си диви животни и раздвижвал дървета и камъни, спирал ветровете и морското вълнение

(Есхил. „Агамемнон“, 1629; Пиндар. IV Пит., 313; Еврипид. „Вакханки“, 556-564; „Ифигения в Авлида“, 1211-1214; „Циклоп“, 646-648; Апол. Род. I,23; Ератостен в Хигин. „De astr.“ II,7; Вергилий. „Енеида“ VI, 119; Хораций. „Оди“ I, 12, 6 и „Поетическото изкуство“, 391-393; Овидий. „Мет.“ XI, 1-66; Конон, 45; Диод. Сиц. III, 59,6, IV,25,1-4 и IV,43/48; Квинтилиан I,11; I, 3,2-3; Лукиан. „Необразованият“, 11-12 и De astr.,10; Тациан. „Против елините“,1; Атений. „Deipnosoph.“ XIV,32; Темистий XVI, 209c-d; Ант. Пал. VII, 9; сх. към Хезиод. „Дела и дни“, 1; Цец. „История“ XII, 305-315)

- изобретил мистериите; или е възприел тайните им от баща си Еагър, или бил посветен и ги изучил в Самотраки/Фригия (от Иасион/Дардан или Идейските дактили) или в Египет - след което ги предал на гърците

(Еврипид. „Рез“,941-947; Теофраст. „Суеверният“; Диодор Сиц. I, 23,2-3, III, 65,6-7, IV, 25,1-4, V,48-49, и 64, 3-4 и 77; Конон, 45; Аполодор I, 3,2-3; Павзаний IX, 30; Тациан. „Против елините“,1; Евсевий. Праер. ev. I,6 и X,4,4; Ант. Пал. VII, 9-10; сх. към Еврипид. „Алкестида“ 968);

- пренесъл сред гърците представата за боговете и начина на почитането им; писмеността и астрономическите знания; философствал чрез музиката

(Алкидамант. „Реч на Одисей“, 24; Платон. „Протагор“ 316d; Диодор Сиц. I, 23,6-8, I, 92,2-3, I,96, 1-6 и V,75,4; Лукиан. De astr.,10; Атенагор. „За християните“,18; Клим. Алекс. „Стромата“ V,4,24; Диог. Лаерц., „Въведение“; Атений. „Deipnosoph.“ XIV,32; сх. Еврипид. „Иполит“, 953; Евсевий. Praep. ev. X,4,4; Прокъл. „Коментар към `Държ.`“ I,174,2)

- измежду всички богове почитал най-много Аполон

(Ератостен. „Зодиакалните звезди“,24; Хигин. „De astr.“ II,7; Филострат. „Ап. Тиански“ IV, 14; Ант. Пал. VII, 10)

- имал учение за отвъдния живот на душата и въздаянието за добрите и злите дела; и за метемпсихозата (реинкарнацията); забранявал убийството на живи същества и месоядството; бил лечител и гадател

(Алкей, fr. 80; Еврипид. „Иполит“, 959; Аристофан. „Жаби“,1032; Платон. „Протагор“ 316d, „Държавата“ 364e; „Кратил“ 400c, „Закопи“ 782c; Аристотел, „За душата“ 410b; Вергилий. „Енеида“ VI,120; Хораций. „Поетическото изкуство“,391-393; Павзаний IX, 30; Филострат. „Аполоний Тиански“ IV, 14; сх. към Еврипид. „Алкестида“, 968; Цец. „История“ II, 843-867)

- приписват му се „Аргонавтика“, химни, „Теогония“, „Литика“ и др.; според някои приписваните му съчинения са дело на Ономакрит, Керкопс или др.

(Платон. „Кратил“ 402b; Пароска хроника (Jacoby II, 239); Аполоний Родоски I, 495-512; Цицерон. De nat. deorum I,105; Павзаний IX,30; Атенагор. „За християните“, 18; Тациан. „Против елините“, 41; „Орфическа аргонавтика“ 11-33; сх. към Хезиод. „Дела и дни“, 1; „Суда“; Цец. „История“ II, 843-867)

- живял малко преди Троянската война (бил от поколението на Херакъл) или по-рано (190 г. според П.М., 11 поколения според „Суда“); участвал в похода на аргонавтите и тогава заглушил с лирата си песента на сирените

(Пиндар. IV Пит. 313; Пароска хроника (Jacoby II,239); Апол. Род., „Аргонавтика“; Диодор Сиц. IV, 25,1-4 и 43-48; Аполодор I,9,25; Тациан. „Против елините“, 41; „Суда“; Цец. „История“ II, 843-867)

- слязъл в Хадес, за да възкреси жена си Евридика, загинала от ухапване на змия (Еврипид. „Алкестида“, 357-360; Платон. „Пирът“ 179d; Ератостен в Хигин. „De astr.“ II, 7; Диодор Сиц. IV,25,1-4; Вергилий. „Георгики“ IV, 452-515, Овидий. „Мет.“ X; Аполодор I, 3,2-3; Павзаний IX, 30; Ант. Пал. VII, 9; Ват. митогр. I,75; Цец.,„История“ II, 843-867)

- убит (разкъсан) от жени, може би вакханки; или се самоубил от скръб за жена си; или бил поразен от мълния на Зевс

(Есхил в Ератостен. „Зодиакалните звезди“, 24; Алкидамант. „Реч на Одисей“, 24; Изократ. „Бусирикс“, 38; Ератостен в Хигин. „De astr.“ II, 7; Страбон VII, 18; Овидий. „Мет.“ XI, 1-55; Конон, 45; Аполодор I, 3,2-3; Павзаний IX, 30; Лукиан. „Неообразованият“, 11-12; Диог. Лаерц. „Въведение“; Темистий XVI, 209c-d; Прокъл. „Коментар към `Държ.`“ I,174,2; Ант. Пал. VII, 617; сх. към Пиндар. IV Пит.,313);

- музите го оплакали и погребали, може би в Либетра; главата му пеела и след смъртта му

(Ератостен. „Зодиакалните звезди“ 24; Хигин. De astr. II, 7; Овидий. „Мет.“ XI, 1-66; Конон, 45; Лукиан. „Неообразованият“, 11-12; Ант. Пал. VII, 9-10; сх. към Есхил. „Перси“, 883)

Ето едно от по-обширните изложения на легендата за него:

Конон, 45:

„Орфей, синът на Еагър и Калиопа, една от музите. Той царувал над македонците и над Одрисида и се занимавал с музика, най-вече с пеене под съпровод на китара. И понеже тракийският и македонският народ обичат изкуствата, сред тях той бил особено много харесван от множеството.

Мълвата твърдяла, че слязъл в царството на Хадес заради любовта към жена си Евридика и след като очаровал с песните си Плутон и Кора, получил в дар жена си. Но не могъл да се наслади на радостта, че била съживена, понеже забравил заповедите, свързани с нея.

Бил толкова талантлив в омайването и умилюването с песен, че диви зверове, птици, а даже и дървета, и камъни се скупчвали около него от удоволствие.

Загинал, разкъсан от тракийски и македонски жени заради това, че не им споделил тайнствата на оргиите, а може би и поради други причини. Казват, че заради нещастieto с жена му намразил целия женски род. В определени дни въоръжено множество тракийци и македонци идвало в Либетра и се събирало в една къща, голяма и устроена за мистерии. Когато влизали за ритуалите, хората слагали оръжията си пред вратите. Веднъж жените издебнали този момент, грабнали оръжията и от гняв заради пренебрежението спрямо тях погубили притеклите се мъже. Орфей разкъсали на парчета и ги разпръснали в морето. Над омърсената страна настъпила чума, понеже жените не си били получили заслуженото. Но понеже искали да прекратят злощастieto, те получили пророчество, че ще намерят избавление, ако открият главата на Орфей и я погребат.

Открили я трудно, благодарение на един рибар около устието на река Мелет. Тя още пеела и не била претърпяла нищо от престоя си в морето, нито някое друго обезобразяване, обичайно след човешката смърт; цъфтяла и все още руменеела от жива кръв след толкова дълго време. След като я взели, жените я погребали и поставили отгоре ѝ голям паметник.

Мястото около него обявили за свещен участък и то известно време било хероон, а по-късно се наложило като светилище. Там Орфей е удостоен с жертви и всичко друго, с което се почитат боговете. За жени светилището е изцяло недостъпно“ (Д. Драгнев, 2015).

За Евридика:

Ватикански митограф I, 76:

„Орфей, син на Еагър и музата Калиопа, имал за съпруга Евридика, според мнението на някои - дъщеря на Аполон. Нея я преследвал пастира Аристей, син на Кирена, обхванат от страст и желаещ да я обладае; и тя, докато бягала от него, попаднала на змия и това била причината за смъртта ѝ.

Орфей, воден от копнеж за съпругата си, опитал със сладостта на песента на китарата си да умилюва Хадес и Персефона, така че да отведе Евридика на горния свят. Така че той слязъл при подземните и с песента си предизвикал състраданието им; и получил Евридика като се споразумял с тях да не се обръща да я види, докато не стигне горния свят. И тъй като за влюбените е трудно да се въздържат, Орфей, тъй като се боял да не би Хадес да не удържи на думата си, погледнал назад и направил труда си напразен.

И като се върнал след това горе, поради нещастния си брак той възненавидял целия женски род и се предал на самота.“

Някои изследвания на български език:

За преобладаващите поети:

Н. Генова. За един тип културен герой в старогръцката митология (Лин, Тамирис, Музей, Евмолп, Амфион). СУ, 1988 (дипломна работа)

Общо за Орфей и свидетелствата за него в литературата:

Б. Богданов. Орфей и древната митология на Балканите. УИ, 1991

За орфиците:

Ив. Георгов. Орфици. В: История на философията т. I. Предсократовска философия. София, 1925.

За някои орфически папируси и текстове върху друг материал:

Михаела Йорданова-Алексиева. Елински орфически свидетелство. „ЛИК“, 2004.

Орфически текстове:

Орфей. Химни. Аргонавтика. Превод Г. Батаклиев. „Хр. Г. Данов“, 1989

...

Нататък са дадени свидетелства за легендите за други древни (преобладаващи) поети и музиканти, някои от които са били, подобно Орфей, лечители, прорицатели и просветители.

2. Лин

Най-ранно споменаване: Омир („Илиада“ XVIII,570)

Легендата за него: Диодор Сицилийски (III,67); Павзаний (IX,29)

За живота и дейността му:

- бил син на божество - музата Урания, Хермес, Аполон (Хигин,273; Квинтилиан I, 11; Павзаний IX,29; Диоген Лаерций, „Въведение“)
- певец и учител по четмо и писмо; приспособил финикийската азбука за гръцкия език; тя първо била употребявана от пеласгите (Теокрит XXIV,103; Диодор III, 67)
- някои от учениците му били прочути, като Херакъл, Тамирис, Орфей (Теокрит XXIV,103; Диодор III,67)
- бил е убит - от Аполон или Херакъл (Диодор III,67; Аполодор II,4,9 ; Павзаний IX,29; Диоген Лаерций, „Въведение“)
- съчинил поемите „Деянията на Дионис“, „Плачове“ и „Теогония“ (Диодор III, 67; Плутарх. „За музиката“, 3; Диоген Лаерций, „Въведение“)

*

Омир. „Илиада“ XVIII, 570:

„Там сред кръга на младежите момък със цитра звънлива свири игриво и пее със глас благозвучен и нежен хубава Линова песен“ (Ал. Милев и Бл. Димитрова, 1969)

Аполодор II, 4, 9:

„Херакъл се научил да кара колесница от Амфитрион, да се бори – от Автолик, да стреля с лък – от Еврит, да се сражава в пълно бойно снаряжение – от Кастор и да пее в съпровод на китара – от Лин.

Този Лин бил брат на Орфей. Дошъл в Тива, станал тивански гражданин и умрял там, поразен от китарата на Херакъл – Херакъл го убил, защото се разгневил, че Лин го смърлил и ударил. Обвинили го в убийство. Но Херакъл се позовал на един закон на Радамант, съгласно който, ако някой се защитава срещу друг, който е започнал пръв нападението, то той е невинен“ (М. Славова, 2015)

Диоген Лаерций, „Въведение“:

„Лин бил син на Хермес и на музата Урания. Той съчинил поема за произхода на космоса, за пътя на слънцето и луната и за възникването на животните и плодовете. Поемата му започвала така: `Във времето, някога, заедно всички неща се родили...`

Лин паднал пронизан от стрелата на Аполон в Евбея и на гроба му е написано: `Тук земята прие мъртвия тиванец Лин, син на добровенчаната муза Урания`“ (Т. Томов, 1985/2002, с добавка)

3.

Филамон

Най-ранно споменаване: Еврипид („Рез“,915)

За живота и дейността му:

- делфиец, син на Аполон и Хиона (Филонида); съпруг на Аргиопа и баща на Тамирис

(Овидий. „Мет.“ XI,316; Павзаний IV,33,3; „Суда“)

- създател на химни (номи) и свирач на лира

(Овидий. „Мет.“ XI,316; Плутарх. „За музиката“,3; Павзаний X,7,2)

*

Овидий. „Метаморфози“ XI, 316-317 (за Хиона, майка на Филамон и Автолик):

„От Аполона се ражда (защото близнаци тя ражда)

син Филамон, знаменит със съзвучната песен и лира...“ (Г. Батаклиев, 1974/1981)

„Суда“:

„Има друг Филамон, за когото пеят, че бил баща на трака Тамирис.“

4. Тамирис

Най-ранно споменаване: Омир („Илиада“ II,595)

Легендата за него: Аполодор (I, 3, 3), „Суда“

За живота и дейността му:

- трак, син на Филамон и ученик на Лин („Илиада“ II,595; Диодор III,67; Плутарх. „За музиката“,3; Павзаний X,7)
- свирач на лира (китара) и певец; съчинявал химни и епически поеми („Илиада“ II,600; Платон. „Законо“ 829e; Плутарх. „За музиката“,3; Павзаний X,7; „Суда“)
- бил сляп - може би ослепен от музите, защото дръзнал да се състезава с тях („Илиада“ II,599; Еврипид. „Рез“, 925; Диодор III,67; Дион Хризостом XIII,21; Плутарх. „За музиката“,3; Аполодор I,3,3; Павзаний IV,33/IX,30; „Суда“)

*

Омир. „Илиада“ II, 591-600:

„Тези, които владееха Пилос и скъпа Арена,
Трион на брода Алфейски, красиво издигната Епи,
град Кипарисия, град Амфигения, много прочути,
Хелос, и Дорин, и Птелеос, музите гдето отдавна
срещнали Тамир от Тракия и го от песни лишили
тъкмо когато се връщал от царя Еврит ехалийски.
Той се похвалил, че музите, щерки на Зевса всемоушен,
сам ще надвие със песни, когато се с него надпяват.
Гневни го те ослепили, отнели му дара да пее
и го лишили навеки от меденозвучната лира“ (Ал.Милев и Бл. Димитрова, 1969)

Диодор Сицилийски III, 67:

„Тамирис [един от тримата известни ученици на Лин], който бил надарен с отлична природа, се упражнявал в музиката и поради превъзходното си пеене казал, че пее по-добре от музите. Затова богините му се разгневили, отнели му музикалната дарба и ослепили човека...“

Ватикански митограф:

„Говори се, че имало един певец на име Тамирис. Музите го били ослепили, защото дълго се състезавал по пеене с тях и с Аполон.“

„Суда“:

„Тамирис или Тамирас, от Едоне, град на бригите, син на Филамон и Арсиноя, епик: осмо поколение преди Омир, а според други, пето. Някои смятат, че е от одриската страна.

Този Тамирис нанесъл оскърбление на музите и след това бил ослепен.

Твърди се, че има една „Теология“ от 3 000 епически стиха.

Той пръв се влюбил в момче, името му било Хименей, син на Калиопа и Магнет.“

5. Олен

Най-ранно споменаване: Херодот (IV,35)

За живота и дейността му:

- ликиец или хиперборей (Херодот IV,35; Павзаний X,5; „Суда“)
- епик, химнограф (Херодот IV, 35; Павзаний X,5; „Суда“)
- пророкувал, пръв съставял пророчества в хекзаметри (Павзаний X,5)

*

Херодот IV, 35:

„Делосците разказват, че им били отдадени други почести: жените събирали дарове за тях, призовавайки ги по име в химна, който бил съчинил в тяхна чест ликиецът Олен (този Олен, който дошъл от Ликия, съчинил и останалите древни химни, които се пеят в Делос)“ (П. Димитров, 1986/2010)

Павзаний IX, 27, 2:

„Олен Ликийски, съчинил най-старите елински химни, казва в един химн на Ейлейтия, че тя е майката на Ерос.“

6. Амфион

Най-ранно споменаване: Омир („Одисея“ XI,260-265)

Легендата за него: Павзаний (IX, 5)

За живота и дейността му:

- бил от Беотия; син на Зевс и Антиопа; имал брат на име Зет („Одисея“ XI,260-265; Аполодор III,5,5; Павзаний IX,8; Цец. „История“ XIV, 316-324)
- изобретил свиренето на китара (лира); или бил научен от Зевс, Хермес или Тантал; лирата му дал Хермес, а Амфион прибавил още струни към нея (Хораций. Оди III,11; Плутарх. „За музиката“,3; Аполодор III, 5,5; Павзаний IX,5)
- дивите животни вървели след него, за да слушат музиката му; тя задвижвала камъни, които сами строели сгради; така изградил Тива заедно с брат си Зет (Апол. Род. I,235-241; Хораций. „Поетическо изкуство“ 393-396; Аполодор III,5,5; Павзаний VI,20/IX, 17; Цец. „История“ XIV,316-324)
- съпруг на Ниоба; самоубил се, след като боговете убили 14-те им деца; понася наказание в Хадес за обидата срещу Латона и децата ѝ (Овидий. „Мет.“ VI,221-272; Павзаний IX,5)

*

Омир. „Одисея“ XI, 260-265:

„После видях Антиопа, прекрасната щерка на Асон.
Тя се похвали, че спала в прегръдките и на Кронион
и че родила на бога близнаците Зет и Амфион.
Първи издигнали те седмовратата Тива и с кули
те укрепили, защото без крепост в равнината Тива,
храбри макар да били, не са можели там да живеят“ (Г. Батаклиев, 1981)

Хораций

- Оди III, 11:

„О, Меркурий, някога ти научи
вещ Амфион камъни да подрежда
с песен; тебе лиро, със седем струни
звън да издаваш...“

- „Поетическо изкуство“, 393-396:

„Казват, тъй също Амфион издигнал стените на Тива,
камъни с лирата движел и с ласкава дума ги водел
там, накъдето поиска“ (Г. Батаклиев, 1992)

Иоан Цец. „История“ XIV, 316-324:

„Певецът на лира Амфион заедно със Зет
са според Омир синове на Зевс и Антиопа.
Според други хронисти и Антиохиеца
са от Теобоонт и споменатата майка.
Родени от неомъжена жена и подхвърлени,
те като пораснали, придобили царството.
В чест на бащиното име изградили Тива.
Казват, че Амфион с лирата и песента си
притеглял камъните към строежа.“

7.

Ягнис

Най-ранно споменаване: Пароска хроника (10)

За живота и дейността му:

- фригиец (от Келена), баща и учител на Марсий, съвременник на атинянина
Ерихтоний (Пароска хроника, 10; „Суда“)

- откривател на авлетиката, композирал номи (Пароска хроника, 10; Плутарх. „За
музиката“, 5)

*

Плутарх. „За музиката“, 5:
„Александър в `Сборника за тези из Фригия` казва, че пръв Олимп е въвел сред
гърците струнните инструменти; Ягнис пръв свирил на авлос, след това неговият син
Марсий, след това Олимп“.

8. Марсий

Най-ранно споменаване: Херодот (VII, 26)

Легендата за него: Хигин (191), Аполодор (I,4,2), Цец („Ист.“ XVI,353-384)

За живота и дейността му:

- фригиец от Келена, сатир; син на Ягнис, баща и учител на Олимп; на неговото
име била наречена реката Марсий

(Херодот VII,26; Павзаний X,30,9; Хигин, 165; Цец. „Ист.“ XVI,353-384)

- авлет: свирил на флейтата, изобретена и захвърлена от Атина; състезавал се с
Аполон, загубил и бил убит и одран

(Овидий. „Мет.“ VI,382-393; Хигин,191; Павзаний X,30,9; Аполодор I,4,2;

Тациан. „Против елините“, 1; Цец. „Ист.“ XVI,353-384)

*

Херодот VII, 26 (на път за Сарди и след река Халис войската на Ксеркс навлиза
във Фригия):

„Катарактес извира от самия пазарен площад на Келена и се влива в Меандър; в
този град на площада виси кожата на силена Марсий, която според преданието на
фригийците бил одрал и овесил там Аполон“ (П. Димитров, 2010)

Аполодор I, 4, 2:

„Аполон убил и сина на Олимп, Марсий. Този Марсий намерил флейтата, която
Атина захвърлила, защото при свирене ѝ загрозявал лицето. В спор с Аполон те се
обзаложили победителят да направи каквото иска победения. При надсвирването
Аполон обърнал китарата си и тъй се състезавал, като накарал и Марсий да направи
същото. Понеже той не можел, победител излязал Аполон. Той закачил Марсий на един
много висок бор, и го убил, като му одрал кожата“ (М. Славова, 2015)

9. Олимп

Най-ранно споменаване: Аристофан („Конници“, 7)

Легендата за него: Плутарх („За музиката“, 7), „Суда“

За живота и дейността му:

- фригиец, флейтист, приятел на Марсий (Аполодор I,4,2; Плутарх. „За музиката“, 4/7; Тациан. „Против елините“, 1; „Суда“)
- създател на номите, на мелически и елегически произведения (Плутарх. „За музиката“, 7; „Суда“)
- споменава се за двама или трима „Олимповци“: първият преди Троянската война, последният при цар Мидас (Плутарх. „За музиката“, 7; „Суда“)

*

Плутарх. „За музиката“, 7:

„Казва се, че споменатият Олимп, флейтист от тези във Фригия, е съчинил ном за флейта в чест на Аполон, наречен `Многоглав` (номът); че този Олимп произхожда от първия Олимп, ученика на Марсий, който е създал номите в чест на боговете.

Той е бил любимец на Марсий и е научил авлетиката от него и е внесъл в Гърция хармоничните номи, с които и сега гърците се служат в празниците на боговете.“

10. Музей

Най-ранни споменавания: Херодот (VIII,96/VII,6); Аристофан („Жаби“, 1033)

За живота и дейността му:

- от Атина; съвременник на Орфей, баща на Евмолп или негов син (Платон, „Държавата“ 364e; Пароска хроника, 15; Клим.Алекс. „Стромата“ I,21; Диог. Лаерц., „Въведение“)
- прорицател (Павзаний X,9/12)
- епически поет, автор на поема „Евмолпия“ (Павзаний X, 5); също на химни и „Съвети“ и „Теогония“ (Павзаний I,22; Диог. Лаерц., „Въведение“; според „Суда“ са били двама)

*

Херодот VII,6

„Те били довели със себе си Ономакрит, атински тълкувател на предсказания, който бил събрал предсказанията на Музей...“ (П. Димитров, 1990/2010)

Аристофан. „Жаби“, 1033:

„И Музей ни показва целителна мощ и пророчески дар“ (Ал. Ничев, 1985)

Платон, „Държавата“ 364e:

„Музей и неговият син [Евмолп] дават на справедливите още по-ценни блага. Те отвеждат благочестивите в подземното царство, приготвят им гошавки и пирове, окичват ги с венци и ги заставят да прекарват цялото си време в пиене като смятат вечното пиене за най-добрата награда за добродетелния живот. Боговете ще запазят децата и цялото следващо поколение на благочестивия и верния на клетвата си човек. А нечестивите и несправедливите закопават в някаква тиня в подземното царство и ги пращат да носят вода с решето...“ (Ал. Милев, 1981)

Павзаний X, 7

„Най-старото състезание, за което за първи път предлагали награди според традицията било изпяването на химн в чест на бога... Но казват, че Орфей, който бил много горд и с високо самочувствие заради своите мистерии, както и Музей, който във всичко подражавал на Орфей, отказали да се явят на състезание по музикални дарби.“

Диоген Лаерций, „Въведение“:

„Музей, който според преданието бил син на Евмолп, пръв създал „Теогония“ и „Сфера“. Учел, че всичко се ражда от едното и се разлага в него. Той умрял във Фалерон и на гроба му е написана тази елегия: `Обичния Евмолпов син държи фалерската земя – Музей, изтляло тяло, под този гроб`. По бащата на Музей е наречен и атинския род Евмолпиди“ (Т. Томов. 1985/2002, с промени и добавка)

11.

Евмолп

Най-ранно споменаване: Омир („Химн към Деметра“, 474-476)

Легендата за него: Аполодор (III, 15, 4); Павзаний (I, 38, 2-3)

За живота и дейността му:

- син на Посейдон и Хиона (дъщеря на Борей и на Орейтия); трак; имал син на име Исмар; цар или съюзник на елевзинците, воювал на тяхна страна срещу атиняните по времето на Ион, син на Ксут, или на Ерехтей, син на Пандион, от когото бил убит (Алкидамант. „Реч на Одисей“, 24; Хигин, 273; Аполодор III, 15, 4; Павзаний I, 38, 2-3; Лукиан. „Демонакс“, 34)

- син на Музей, баща на Керикс; основател на елевзинските мистерии; жрец на Дионис

(„Химн към Деметра“; Пароска хроника, 15; Овидий. „Мет.“ XI, 92-94; Аполодор II, 5, 12; Павзаний I, 38, 2-3; Лукиан. „Демонакс“, 34; според „Суда“ са били двама)

- певец и поет; син на Филамон; учител на Херакъл по музика (Теокрит XXIV, 109-110; Диодор Сицилийски I, 11; Хигин, 273)

*

Омир. „Химн към Деметра“, 474-476:

„После отиде [Деметра] при царете, които почитат правдата – при Триптолем, при Диокъл конеукротител, и при Евмолп, цар могъщ, при Келей, властелин всенароден – лично показва на всеки обряда свещен и потаен“ (Р. Константинова, 1988)

Павзаний I, 38, 2-3:

„Не можах да открия гробницата на Крокон, но гроба на Евмолп го намерих такъв, какъвто ми го описват и елевзинците, и атиняните.

Разказват, че този Евмолп дошъл от Тракия и бил син на Посейдон и Хионе. А за Хионе казват, че е дъщеря на вятъра Борей и на Орейтия. Омир нищо не е съчинил за неговото потекло, но в стиховете си го нарича “храбрият Евмолп”.

Когато станала битката между елевзинците и атиняните, загинал царят на атиняните Ерехтей, загинал и Имарад, сина на Евмолп. Войната между тях била прекратена с условието, че елевзинците ще бъдат подвластни на атиняните във всичко друго, но ще запазят своя култ. Мистериите към двете богини въвеждат Евмолп и дъщерите на Келей.

След смъртта на Евмолп остава по-младият му син Керикс, за когото самите Керики казват, че е син на дъщерята на Кекропс Аглаура и на Хермес, а не на Евмолп“ (В. Русинов, 2004).

„Суда“:

„Старият Евмолп бил трак, основател на мистериите в Е.; младият, син на Музей, очиствал Херакъл.“

12.

Сибилите

Най-ранни споменавания: Хераклит (fr. 92, в Плутарх. „За оракулите на Пития“, 397a) и Платон („Федър“ 244a)

Легендите: Вергилий („Енеида“ VI), Павзаний (X, 12), Предговор към „Сибилински оракули“

За тях:

- били поне десет: палестинската (еврейска), наричана още персийска, вавилонска, халдейска, египетска; либийска; делфийска; италийска; еритрейска; самоска; кумска; хелеспонтска; фригийска; тибуртинска

(Павзаний X, 12; Предговор към „Оракули“)

- от имената им, за които има разногласия кое на коя принадлежи, са известни: Саббе или Самбета; Херофила или Амалтея; Деифоба; Демо; Фито; Абунея (Вергилий. „Енеида“ VI; Павзаний X, 12; Предговор към „Оракули“)

- гадателки и пророчици; гадаят в лудост, унес, на листа, обладавани от Аполон (Хераклит, фр. 92; Платон. „Федър“ 244a; Вергилий. „Енеида“ III; Павзаний X, 12)

- дълголетни – кумската трябвало да живее 1000 години (Овидий. „Метаморфози“ XIV, 144)

- една от тях (еритрейската - Херофила) предсказала Троянската война; кумската предложила девет книги с оракули на Тарквиний Стари, от които той купил три, а после всички сибилински книги били събрани от него в Рим и се пазели на Капитолия, като тези на кумската били тайни

(Павзаний X, 12; Авъл Гелий I, 19; Предговор към „Оракули“)

- на една от тях (палестинската?) се приписват XIV книги с предсказания за историята на света, от тях оцелели 12 (на гръцки), редактирани IV-VI в. сл. Хр.

*

Хераклит, fr. 92, в: Плутарх, „За оракулите на Пития“ 397a:

„А Сибила, според Хераклит, с беснееща уста произнася тъжни, неукрасени и неблагоприятни, изминава хиляда години с гласа си, благодарение на бога...“

Платон. „Федър“ 244a:

„И ако заговорим за Сибила и за другите жреци, които, гадайки в лудост и предсказвайки много неща на мнозина са ги насочили в бъдещето, само ще се забавим да говорим за неща, известни всекиму“ (Б. Богданов, 1982)

Предговор към „Сибилските оракули“:

„Сибила“ е римска дума, която се превежда като „пророчица“ или „гадателка“; откъдето жените-гадателки са били наречени с едно име – Сибили.

И както мнозина са писали, те са родени в различни времена и места и са на брой десет. Първа от тях е халдейската или персийската, чието собствено име е Самбета. Тя е от рода на блажения Ной и за нея се казва, че е предрекла събитията, свързани с Александър Македонски: споменава я Никанор, който е проучвал Александровия живот. Втора е либийската, за която споменава Еврипид в пролога на „Ламия“. Трета е делфийската, родена в Делфи, за която каза Хризип в книгата „За божеството“. Четвърта е италиейската, в Кимерия, Италия, чийто син бил Евандър, изградил светилището на Пан в Рим, наречено „Луперкион“. Пета е еритрейската, която предсказала Троянската война; за нея съобщава Аполодор Еритрейски. Шеста е самоската, чието собствено име е Фито и за която е писал Ератостен. Седма е кумската, наречена Амалтея, която е и Херофила, а при някои Тараксандра; Вергилий нарича кумската Деифоба, дъщеря на Главк. Осма е хелеспонтската, родена в село Мармес край градчето Гергитион, което някога, във времената на Солон и Кир беше в границите на Трояда, както писа Хераклид Понтийски. Девета е фригийската, а десета – тибуртинската, на име Абуenea.

Казват, че кумската е занесла девет книги със собствени предсказания на Тарквиний Стари, който тогава царувал в Рим и му е поискала триста филипки за тях; и като била пренебрегната и дори не я попитали какво се съдържа в книгите, изгорила три. Пак, при следващото си отиване при царя, предложила шестте книги, като поискала същата цена. И като не била удостоена с отговор, изгорила още три. След това дошла за трети път, предлагайки останалите три, като посочила същата стойност; и че ако не ги вземе, ще изгори и тях. Тогава, казват, царят се зачел в тях, удивил се, дал сто филипки и ги получил; а освен това попитал и за другите. Тя казала, че ги няма същите и не може да се знаят такива неща без вдъхновение от бога; но е възможно да се съберат от някои градове и села онези, които са били сметнати от тях за необходими и полезни, и че така трябва да се направи сборникът. Това била сторено много бързо: не е останало скрито даденото от бога, което сякаш наистина е било като прибрано в

съкровищница. И така всички книги на сибилите били положени в римския Капитолий, като тези на най-старата – кумската – били скрити и не били разпространявани, защото тя изрекла по-точно и открито това, което предстояло да се случи в Италия; докато другите били достъпни за всички. От тях тези, които принадлежат на еритрейската, са надписани по мястото, от което тя е била наречена така; другите обаче не са надписани кои на коя са, а са останали неразграничени.

13. Фемоноя

Най-ранни споменавания: Страбон (IX,3,5), Павзаний (X,5,7)

За нея:

- пророкувала в Делфи, изпадайки в унес от изпарения, идващи от една пещера (Страбон IX, 3, 5; Павзаний X, 5)
- първа делфийска жрица (Пития) и първа, която произнесла оракул в хекзаметър. Затова я смятат за създателка на епоса (Страбон IX, 3, 5; Павзаний X, 5; Прокъл, „Христоматия“)

*

Страбон IX, 3, 5:

„Казват, че седалището на оракула е куха пещера дълбоко надолу в земята с много тясно устие, от което се вдига дъх, който предизвиква божествено вдъхновение; и че над устието е поставен висок триножник, качена на който питийската жрица поема дъха и след това изрича оракулите както в стихове, така и в проза, макар че вторите биват оформени в стихове от поети, които са на служба при храма.

Казват, че първата, която станала питийска жрица била Фемоноя; и че пророчицата, както и градът са наречени така от думата `питестай`“ (В. Русинов, 2008)

Прокъл. „Христоматия“ (в патр. Фотий. „Библиотека“, 319а):

„Епосът е открит най-напред от прорицателката на Аполон Фемоноя, която произнасяла оракулите си в хекзаметри.“

Евстатий. „Схолии към `Илиада`“ I, 5:

„Та след като започнаха да правят епос в мерена реч и да съчиняват рапсодически, нарекоха накратко `епици` тези, които биват наричани и просто `поети`. Но най-вече така се наричат тези, които пишат героическа поезия в хекзаметров ритъм: и това е започнато, както се твърди, от някоя си Фемоноя, жена прорицателка на Аполон.

Тя, казват, първа е изнамерила епоса, който според древните е наречен така не само според превъзходството, поради което хекзаметърът си е присвоил общото название за `реч`, но и защото, казват, нещата следват оракулите.“

14. Памф

Павзаний IX, 27, 2:

„След Олен, и Памф, както и Орфей, са написали стихове в хекзаметър и са съчинили поеми за Ерос, за да се пеят от ликомидите по време на техните обреди. Прочетох ги, след като поговорих с един дадухос (факлоносец).”

IX, 29, 8:

„Памф, съчинил най-старите атински химни, го нарекъл Ойтолин (обреченият Лин) когато траурът за Лин бил в разгара си. Сафо от Лесбос, научила името Ойтолин от епоса на Памф, възпява Адонис и Ойтолинос заедно“ (В. Русинов, 2004-2005).

15. Демодок и Фемий

Плутарх. „За музиката“, 3:

„Говори се, че и Демодок от Керкира е бил древен музикант...; също и Фемий от Итака....“

16. Фантазия от Мемфис

Птолемей Хефестион, V:

„Разказва за някаква жена от Мемфис на име Фантазия, дъщеря на Никарх, която описала преди Омир Троянската война и странстванията на Одисей, а книгите ѝ се намирили в Мемфис.

Омир, който се озовал там, получил преписи от писаря на храма Фанит и по тях съчинил своите поеми“ (В. Калфина, 2015)

17. Сиагрос и Пронапис

Евстатий. „Схолии към `Илиада`“ I, 6

„Нека прибавим и това, че е имало и други поети преди него, сред които е Музей, написал „Лечения на болести“; и както твърди Елиан, след Орфей и Музей е живял поетът Сиагрос, който пръв възпял Троянската война.“

Диодор III, 67

„С тези пеласгийски букви [приспособени от Лин въз основа на финикийските] си е служил също и Орфей, и Пронапис, учителят на Омир, който бил надарен съчинител на песни.